

כִּינּוּת בִּי, שֵׁיֵא הַפְּסָגָה

תמונה ממעונות הקיץ

מאת ז. וורבה

א

ונסרווטיבי אני מעודי, בורח מן החידושים ומכל מיני שינויים וחליפות; כשאשתי נמלכת בי לפעמים בנוגע לתבשילים לסעודת הצהריים אני מיעץ לה בפשטות: „בשלי שוב את התבשילים של אתמול!“ — „כמה משונה אתה!“ — היא נזופת בי. „כל ימיך אתה מוכן לאכול חמיצה עם תפוחי אדמה“. אבל ככה אני מטבעי. בורח מן החידושים והתמורות.

כשהתחילה עונת הקיץ ממשמשת ובאה וצריך הייתי לדאוג למקום מרגוע לשבועות מועטים פניתי בלי שום היסוסים למעון הקיץ של אשתקד. אף-על-פי שנתקבלו אצלי עשרות מכתבים מאת מעונות קיץ חדשים, מתוקנים ומשוכללים בכל מיני נוחיות: עם אגם לשחיה; עם ככר למשחק הטניס; עם תזמורת לרקודים ונשפים של מחולות; והעיקר: עם חדרים מיוחדים למשחק הקלפים, אבל אנכי בחלתי בכל אלה. בחרתי שוב את המקום הישן. כאן הכל ידוע ומחזור לי למפרע: מכיר אני את בעל-הבית ואשתו שהם אנשים נוחים ומתאמצים להנעים לאורחיהם את ימי שבתם במעונם. מכיר אני את החווה שלהם, המשתרעת בבקעה נאה, המוקפת מכל צד הרים גבנונים מכוסי יערות אורן, מפיצי ריח שרף מחייה נפשות. יודע אני את החרש המצל, ששמה אהבתי להשתטח על הדשא ולשאוף במלוא נחירי את ריחות השחת החרिפים הזולפים מן האחים הקרובים והרחוקים. יודע אני את אמת-המים המתפתלת כנחש עקלתון מסביב לחווה, ואוהב אני לרחוץ במימיה הזכים והצוננים; ויודע אני שאין שם כל הפתעות בשבילי. וכך הוזה: אך ירדתי מעל המכונית ראיתי מיד כי הכל על מקומו כדאשתקד; לא נשתנה דבר. ליד השלחנות הארוכים והקצרים שבקצות הגן מצאתי את כל האורחים; רובם מכירי וידידי מדאשתקד, כלם עירומים למחצה, לשני-שלישים ולשלשה-רבעים, הכל לפי מדת ידי הרגלים, השוקים והירכים ושאר חמוקי הגוף; כלם יושבים ועוסקים במשחק-הקלפים בהתלהבות, במרץ. ונדמה לך שאלמלא היה הפעמון קורא להם לארוחות היו יכולים לשבת כאן עד הנץ החמה של יום המחרת. בקיצור: מצאתי את הכל על מקומו; לא חסר דבר.

ב

ואף-על-פי-כן הכין לי המקרה השנה הפתעה נעימה במקצת: הפתעה שהכניסה עמה קצת שינוי בחיי הבודדים בין דרי החווה: בצהרי יום אחד מימי תמוז האחרונים ירד מעל המכונית לפני אכסדרת הבית יהודי עם משפחתו; אשתו ותינוק כבן שלש. מראהו החיצוני, וביחוד תלבושתו העידו בו מיד שאין הוא טפוס רגיל מבאי מעונות הקיץ ממיזן זה. לא היה לבוש כתנת מקוצצת שרוולים; אף לא היה גלוי ראש ושחוף חזה כדרך הקייטנים. אלא לבוש היה חליפה כחולה, עניבה כחולה מעונבה לצוארונו הלבן; מגבעת שחורה עגולה לראשו; ובכלל אדם בעל-צורה, גבה קומה עם כרס בולטת במקצת; פניו עגולים ושמנים וקצת יהירות והכרת ערך עצמי בהליכותיו. הכרתי בו את הרב של הקהלה הקטנה שאין משכורתו מספקת לנסוע לוואודרייטש או לפורנדייל ומוכרח להסתפק בישיבת קיץ כאן בחווה. תקעתי לו כף ל"שלום-עליכם". עיני לא הטעני; אמנם רב הוא בישראל באחת הקהלות הקטנות המרובות כל כך בבר. נסיתי לדבר אתו בלשון הקדש; הוא נענה לי בלשון זו עצמה, בסגנונו של "מגלה טמירין", בלשון מסורסת ומשובשת. במשך היום הראשון נתקרבנו זה לזה והיינו שמחים כל אחד בחברתו של חברו. כי למרות לשונו הקלוקלת היו דבריו מחוכמים ומלאי ענין. בהמשך שיחתנו הראה בקיאות מרובה בספרותנו העתיקה ונשתוממתי לראות לפני אדם הלן בעומקה של הלכה ובן-בית בכל גנוזה של האגדה הישראלית העתיקה והחדשה. נתחוויר לי שאחד מטובי רבניה של פולין לפני, מאלה שידיעתם בתנ"ך מתוך המהר"ם שיף באה להם; אולם כנגד זה יש להם בקיאות עצומה בתלמוד ובאגדה. עוד צד אחד סמפתי גליתי בו: זיקה לחסידות. היה מרבה לספר ספורי מעשיות על צדיקים ורביים; ביחוד צדיקי פולין.

לשונו העברית המסורסת היוותה מעין סתירה חריפה לאישיותו המזהירה של יהודי מופלג בתורה ובחסידות זה. וכשהבעתי לו את תמהוני לתופעה מוזרה זו וטענתי כנגד רבנינו המזולזלים בלשונו הקדושה, — השתדל לצאת מן המבוכה על-ידי אחד מפתגמיו של הרבי מרופשיץ, שהיה, כידוע, עניו גדול; וכל ימיו היה מיצר על שנעשה "צדיק", אעפ"י שהיה יודע בברור, שאיננו ראוי לכך. אלא שהיה מתנצל לפני מקורביו ואמר: "אם כל הקהל הגדול הזה המבקרני בימים הגוראים; שיש ביניהם הרבה פושעי ישראל בגופם, — קוראים לעצמם "חסידים". ראוי גם אני להקרא בשם "צדיק". וככה אומר גם אני — סיים הרב — אמנם ידעתי בכתבי הקודש ובלשונו הקדושה לקוייה במקצת. אולם, אם כל בני קהלתי כאן, שרובם מחללי שבת בפרהסיה, קוראים לעצמם קהלה קדושה, ראוי גם אני להקרא בשם רב.

ג

ירא שמים גדול היה רב זה; מתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. בקש וסדרו בשבילו באולם האוכל הגדול שלחן מיוחד לסעודתו, כדי שלא יצטרך להסתכל

בנשים הערומות בשעת הסעודה. כל הימים היה נאנח על צרות ישראל; וביחוד על „שכינתא בגלותא“; על תורה ומצוות המשתכחות מישראל.

— „כשאני מסתכל בצבור גדול זה שבחוהו בשעת סעודת הצהרים — אמר אלי באחד הימים בשעת טיול ביער — ורואה אותם כשהם שקועים בזלילה וסביאה כבהמה ממש, בלי נטילת ידים וברכה בראש הסעודה ובלי ברכת המזון לאחריה — לבי מתמלא צער צורב על תרבות ישראל ההולכת ונשכחת מן הדור הצעיר שבזמננו; דור זה המתקרב בעוונותינו הרבים אל תרבות הגויים ואל מנהגיה. בוא וראה, כמה הפליגו חז"ל בקדושת שלחן הסעודה עד שקראו לו מזבח; ואת האוכל — קרבן, העולה על שלחן גבוה. והרי פרק שלם מ„פרקי האבות“ מוקדש כמעט כולו לענין זה של אנשים מישראל שישבו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה. וכל כך למה? שקדה התורה על כל אחד ואחד מישראל, שלא תטושטש, חלילה, צורתו הרוחנית, ושלא ירד למדרגת בעל חי גס הממלא כרסו לשם ספוק צרכיו הגופניים בלבד. וזהו סוד יצירת המלאכים על ידי כל ברכה וברכה שיהודי מישראל מברך על הפת ועל הכוס, שתורת החסידות מכריזה עליה השכם והכרו; הכל כדי להגביר את הרוח על החומר. אולם שלחן זה שאנו רואים כאן — מה איומה ירידתו! החומר העכור שולט בו שלטון גמור עד לידי גיוול וגועל נפש. וירידה גוררת ירידה: התגברות החומר על הרוח מביאה לידי קהות הרגש על ידי הקשחת הלב. הראית את האנשים האלה היושבים בלילי שבתות ליד השלחנות, שעליהם נרות השבת הדולקים; הם ונשיהם, — נשים אלה עצמן, שהדליקו את הנרות לפני שעה — כשהם מעשנים סיגאריות ומשחקים בקלפים, בשעה זו שאחינו מעבר לים טובעים בים של דמעות ודם ונהרגים בכל מיני מיתות משונות! ? זוהי דרגא תתאה שאליה הגיעה היהדות האמריקאית!

ד

כשהתחיל יום תשעה־באב ממשמש ובא התחילה דאגה גדולה מעיקה על לבו של יהודי זה כאבן מעמסה ממש: מה יהא על קריאת מגילת איכה, שהיא מדאורייתא? האפשר יהיה למשוך יהודים אלה, השטופים בקלפים עד כדי שכחת עצמם, — האפשר יהיה למשכם לחצי שעה לקריאת איכה? וכיצד לגשת אליהם? שאלה זו היתה מעסיקה את מוחו כל היום ולא היה יכול להסיח דעתו ממנה אף רגע.

נסיתי לפתור את הבעיה על ידי המעטת דמותה ואמרתי:
— „הרי ידעת, רבי, את השאלה העממית הידועה: מה יעשה קהל בלי אתרוג?“

— „אין הנדון דומה לראיה: בדליכא שאני. התם הרי באמת אין אתרוג. אבל כאן הרי יש צבור בן מאה אנשים מישראל; אלא שצבור זה התרחק מן היהדות בעוונותינו הרבים. ואנחנו, הרי מורי העם הננו ועלינו החובה הקדושה להשפיע

עליו, לפחות, לשעה זו להחזירו בתשובה. ודא עקא: השפק אוכל כעש את לבי, איני מאמין כי בצליח".

השתדלתי לנחמו: "בכל אחד ואחד מן היהודים האלה — אמרתי — מהבהב עדיין במסתרים ניצוץ יהודי שעומם תחת אפרם של חיי המציאות. בקצת דברים חמים אפשר יהיה להחיות שוב את הניצוץ ולעשותו לוחש וחי. עליך, אדוני הרב, לפנות בערב תשעה-באב, בשעת סעודת הצהרים בנאום קצר אל קהל האורחים, להסביר להם את ערך היום ולבקשם להשתתף אתנו בערב בקריאת איכה. לא נעמים עליהם דבר זה בתור חובה. גודיע להם, שהרשות בידם להסתפח אלינו או לא. ומובטחני שכלם יסתפחו".

ישרה העצה בעיני הרב. אלא שעוד מכשול אחד צריך להסיר מעל דרכנו: צריך היה לפנות בבקשה לאדוני החווה שיקדימו את הסעודה המפסקת לפחות בשעה אחת, כדי שתסתיים לפני שקיעת החמה.

נפש הרב חיתה. תקוותו לקריאת איכה בצבור התחילה קורמת עור ובשר; הוא התחיל מכין את עצמו לנאומו האנגלי שינאם בערב תשעה-באב. היה משגנו וחוזרו כל היום שלא ייכשל בו חלילה ולא יהיה לצחוק; יהודי פולני הוא והלשון האנגלית לא היתה שגורה בפיו; ותקוותנו הלכה וגברה.

הגיע ערב תשעה-באב. עולם האורחים כמנהגו נוהג. הסעודות בחדר האוכל נערכות כהלכתן יום בלי כל שינוי, שלחנות הקלפים שבכל קצות הגן תפוסים על ידי הקוביוסטוסים השונים עד אפס מקום. האגם המתפתל מסביב לחווה מלא גם היום שחיניים ושחיניות המתחרים זה עם זה במרוץ של שחייה בצירוף של הרהורי עבירה. לא נשתנה דבר. אפילו נאומו של הרב בשעת סעודת הצהרים לא עשה כמעט כל רושם על הנאספים; אף על פי שדברים חשובים ומעוררים דבר. מתוך קול רווי דמעות ספר על חורבן בית מקדשנו, על אבדן חירותנו ועל הגולה האיומה שהפכה במשך אלפים שנה את עם ישראל לצאן טבחה, אשר כל הורגיהן לא יאשמו. הוא דבר על נהרי נחלי הדם הנשפכים שם מעבר לים על המיתות המשונות שבהן נהרגים אחינו ואחיותינו שם למיליונים; וסיים בבקשה אל הגברים שבאולם להשתתף בערב בקריאת קינות ירמיהו, הנקראות זה אלפים שנה על ידי עם ישראל בכל תפוצותיו.

דומיה עמוקה שררה באולם אחרי שגמר הרב את דבריו החמים. כנראה, לא עשו הדברים על הנאספים כל רושם:

— "מה יהודי תמים זה רוצה ממנו?" — שמעתי יהודי אחד, שהיה מיסב עמי לשלחן אחד, אומר לשכנו. — הוא מבקש מאתנו לקונן עכשו במאה העשרים וכאן, בארץ אמריקה הדימוקרטית — על חורבן בית המקדש שלפני אלפים שנה! הרי עליו לדעת שאמיריקותנו קודמת ליהדותנו. ואנחנו חיים בארץ של חופש ושוויון אזרחי וחברתי; נהנים מכל זכויות האדם השונות ואין לנו כל סיבה לקונן

ולבכות. ועוד: לא לשם קינות באנו לכאן; אלא לשם מנוחה ועידוד. ואל נא יבלבל את מוחותינו בקינותיו".

שמעתי — ולבי נצבט כמו בצבת. התגברתי על עצמי שלא להכנס בווכחי סרק עם יהודי מתבולל זה. ובלבי חשבתי: הרי כמאה גברים ישנם כאן בין האורחים. האמנם לא יימצאון ביניהם אפילו שמונה צדיקים שעדיין לא סלקו את חשבוניתיהם עם יהדותם ויצטרפו אלינו בערב? מתוך נחמה זו חכיתי לערב.

ה

אולם הסעודות הענקי היה מלא מפה לפה. השלחנות השתברו כמעט מרוב מאכלי התאוה שהיו עמוסים עליהם: בשר, דגים, מרקחים ותופינים שונים — ממש כל מה שהלב חומד.

קווי השקיעה האחרונים חדרו בעד החלונות. בתוך ים של ארגמן שקעה החמה האדומה כדם, מביט אני בגלי הזוהר האדום ובמוחי עולות שורותיה הראשונות של "מגלת האש" לביאליק: "ימי הלהבות שעלו והשתרבבו מעל לגג בית המקדש הבוער באש". זכרונות מימי הילדות עולים ומדמדמים במוחי: אמי הצדקנית, ע"ה, פניה עגומים עד לידי בטי של צער עמוק, רצה מפנה לפנה כשהיא עסוקה בהכנת הסעודה המפסקת, "אטריות רחבות" בחלב, מנהג פולקלוריסטי הראוי להרשם לזכרון. כפופי ראש ועטופי אבל עמוק יושבים אנו לשלחן ואוכלים מתוך דמעות חנוקות את הסעודה הדלה, ומקנחים בביצה קשה טבולה באפר. חולצים אנו את נעלינו ונועלים נעלי לבד וצועדים כאבלים אל בית-הכנסת העטוף אפלה, ספסליו הפוכים וארון קדשו ערום. ובבית היתה אמי מכנסת את כל השכנות, היו מתיישבות על הרצפה וזקנתי, מלכה רחל ע"ה, אשה למדנית, היתה קוראת לפנייהם את ספורי "אקמצא ובר קמצא" — והבית היה מתמלא בכיות ויללות, שהיו נשמעות למרחוק, וכאן, באולם זה — כמה רחבות, כמה עושר, כמה עונג ונחת! אין אף זכר לאבל עם!

הסעודה המפסקת נגמרה. האורחים פורצים בהמון החוצה, אל האויר הצח ואל רוחות הערב החרिפים. אין אף אחד מהם נזכר באבל העממי; ואין אף אחד דורש אל החדר הסמוך, ששמה נקבעה קריאת המגילה "איכה".

בחדר הסמוך ישבו ארבעה אנשים: זקן מופלג אחד כבן שמונים, חציו עבר ובטל, שהיה מטפל כל הימים בגליון של עתון יהודי לא לשם קריאה אלא כדי לגרש בו את הזכובים הטורדות; סוחר טבק אחד, מי שהיה גבאי בבית כנסת בבר, ויש לו עדיין זיקה לדברים שבקדושה, הרב ואני הקטן. הופכים אנו כמה מן הספסלים, מתיישבים עליהם, חולצים את נעלינו ומחכים לשאר האורחים שיצטרפו למנין. כרבע שעה עובר. הכוכבים הראשונים נראים באופק. האופל מתגבר. — אולם עדיין לא נוסף אף איש אחד. פני הרב מתכסים צער עמוק. עוברים עוד כמה רגעים. עצבינו מתמתחים עד לידי התפקעות מתוך צפייה לשוא. אנו מחליטים

לצאת ולהכניס כמה יהודים בעל כרחם. נכנסים אנו אל חדר הסעודות הגדול, שמשם נשמעו קולות אנשים מדברים בהתלהבות. פתחנו את הדלת — והמחזה הרגיל נגלה לפנינו: כעשרים וחמשה איש מסובים אל השלחן וביד האחד מחזור של קלפים שהוא מקלקל בין אצבעותיו מוכן לחלקם בין החברים למשחק. כנדהמים עצמנו רגע. לא האמנו למראה עינינו. האמנם ככה ירדנו פלאים! איש ממנו לא מצא את הדברים הנכונים ברגע זה לעוכרי ישראל אלה. הראשון התעודד הרב:

— „האמנם ככה הניצוץ האלוהי האחרון בנפשכם הישראלית? הניחו מיד את קלפיכם והכנסו אתנו ותצטרפו למנין למקרא איכה!“

— „מי שמך? — התחצף אחד המשחקים, טפוס של יהודי מתחכם, היודע להתלוצץ בקדשי האומה — הגז לנו עם שטויותיכם! מה הועלתם בקינותיכם זה אלפיים שנה!?“

— „לא עת לי עתה להתווכח אתך! בשעה זו רק אחת אבקש: הצטרפי למנין כדי שנוכל לקרוא איכה בצבור; ומחר נתווכח!“

— „אולם — קרא השני — מה בצע אם נכנס וראשינו מגולים? הרי כפות אין לנו וגם את מגבעותינו השארנו בביתנו!“

לרגע נסתתמו טענותינו. ראינו סכנה לכל הענין שיתבטל. אולם כאן באה לנו עזרה ממקום שלא פללנו כלל: אחד מן המשחקים עצמם הודקף פתאום מתוך החבורה, בלי אומר ודברים הוציא מטפחתו מכיסו, ענב ארבע עניבות בכל ארבע כנפותיה, עשאה כעין כפה וחבשה לראשו, כשארבע זנבותיה מזדקרות לכל ארבעת צעות ראשו, שתיים בפדחתו ושתיים בגבחתו, ופנה אל חבריו הקוביוסטוסים:

— „הרי לכם כפה ואל נא תשתמטו! קומו ונעשה את רצון הרב!“
דוגמת החבר ודבריו שנאמרו מתוך החלטה גמורה השפיעו על כל בני החבורה; וששה מהם פרשו ונכנסו אתנו אל החדר הסמוך והמנין נתמלא.

1

תפלת ערבית נגמרה. הרב התיישב על שרפרף קטן ונמוך, פתח את ספר התנ"ך והתחיל בקריאת איכה בנגון המסורתי העגום והמשמים. אך קרא את הפסוק הראשון ויבבות עמומות התחילו חונקות את גרונו, יבבות שהלכו והתגברו מפסוק לפסוק. כעבור רגעים מעטים ויללה רמה התפרצה מפיו. ארשת של צער עמוק נתרשמה גם על פני הנאספים. אחרי הפסקה קצרה, אחרי שהבליג על יללתו המשיך הרב בקריאתו. הדומיה בחדר נתעמקה, כל אחד מן הנאספים כאילו צלל במחשבותיו ובזכרונותיו מימי הילדות. מצב רוח של אבלות עממית אמתית השתרר בחדר. הנה גמר הרב את הפרק הראשון: „כי רבות אנחותי ולבי דוי“, והמשיך בלי הפסק את תחילת הפרק השני: „איכה יעיב באפו את בת ציון“, והדממה בחדר עמוקה עד ליד עצירת נשימה.

לאט-לאט התחילו הנאספים לשים מטפחותיהם לעיניהם, וכשהגיע הרב לפסוק „למה לנצח תשכחנו“ והתחיל גועה בבכיה בכה „הקהל“ אחריו...
ובלבי אמרתי: אכן לא כבה הניצוץ היהודי...